

347(439)
U45
(u)

70744

A M. KIR. FERENCZ JÓZSEF-TUDOMÁNYEGYETEM
BARÁTAI EGYESÜLETÉNEK
JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI SZAKOSZTÁLYÁBAN TARTOTT
ELŐADÁSOK

24.

**AZ UTÓDÁLLAMOK
JOGEGYSÉGESÍTŐ TÖREKVÉSEI ÉS
A MAGYAR MAGÁNJOG**

IRTA ÉS A JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI SZAKOSZTÁLY
1936. MÁRCIUS 3. NAPJÁN TARTOTT ÜLÉSÉN ELŐADTA

Dr. UJLAKI MIKLÓS
BUDAPESTI ÜGYVÉD

XB 152615

S Z E G E D
SZEGED VÁROSI NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ RT.
1936

P 1.—

377(431)
U45(u)

A M. KIR. FERENCZ JÓZSEF-TUDOMÁNYEGYETEM
BARÁTAI EGYESÜLETÉNEK
JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI SZAKOSZTÁLYÁBAN TARTOTT
E L Ő A D Á S O K

24.

**AZ UTÓDÁLLAMOK
JOGEGYSÉGESÍTŐ TÖREKVÉSEI ÉS
A MAGYAR MAGÁNJOG**

IRTA ÉS A JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI SZAKOSZTÁLY
1936. MÁRCIUS 3. NAPJÁN TARTOTT ÜLÉSÉN ELŐADTA

Dr. UJLAKI MIKLÓS
BUDAPESTI ÜGYVÉD

S Z E G E D
SZEGED VÁROSI NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ RT.
1936

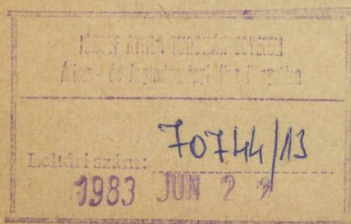

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000870376

Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt. 36—4212

1. *Juhász* Andor, a magyar királyi Kúria volt elnöke, magánjogi kodifikációkkal kapcsolatban egyik felsőházi, majd utóbb egyik évnnyitó beszédében is annak a határozott álláspontjának adott kifejezést, „hogy az elszakított részekkel fennálló jogközösséghez hozzányulnunk nem szabad”.¹ Ezzel a megállapítással szemben a Ferencz József Tudományegyetem akkori felsőházi képviselője, *Menyhárth* Gáspár foglalt állást, aki 1930. évi költségvetési beszédében² felhívta a figyelmet arra, hogy a tőlünk elszakított területeken a magyar jog nem maradt változatlanul az esztendők során, hanem ahhoz az új jogszabályoknak egész tömegei járultak és járulnak, melyeknek mindegyike elszakítja egy-egy szálát az anyaországgal való jogközösségnek. Az előjáróban említett megállapítással szemben ez a beszéd számos adalék kapcsán bizonyította azt a sajnálatos tényt, hogy jogunknak az elcsatolt területeken már az első 12 esztendőben bekövetkezett módosulásai után sem kell „attól tartanunk, hogy a jogközösséggel egyszersmind leszakítunk egy darabot a testvéri érzésből, amely összeköt bennünket”. *Ez a körülmény tehát nem hátráltathatja magánjogunk kodifikációját.* Azoknak, akik mindezek ellenére az intézményi rokonságot a magyar magánjogi törvénykönyvtől féltik, teljes megnyugvására szolgálhat a csehszlovák legfelsőbb bíróságnak következő jelentős megállapítása: „A magyar polgári törvénykönyv tervezete ugyan nem lett és nem lesz Szlovákiában törvény, azonban mint más esetekben, most sincs annak akadálya, hogy a tervezet elvei figyelemre méltassanak, mert, miként az köztudomású, ezen tervezet tulajdonképpen azoknak a

¹ A m. kir. Kúria 1930. január 7-iki ülésén tartott évnnyitó beszéd.

² Az országgyűlés felsőházának 1930. június 23-iki 81. ülésén. (Az 1927. január 25-ére hirdetett Országgyűlés felsőházának naplója, V. kötet, Bpest, 1930.)

jogszabályoknak a kompilációja és írásbafoglalása, melyek az állandó bírói gyakorlat által fejlesztettek ki”.³ A jogi rokonságot tehát nem magánjogi törvénykönyvünk javaslata, hanem egészen más veszedelem fenyegeti, nevezetesen a magánjognak egyes területeinken már bekövetkezett egységesítése, másokon pedig a küszöbön álló egységes magánjogi kodifikáció.

A következőkben az anyag rendkívüli terjedelméhez mért vonásokban arról szeretnék beszámolni, hogy a lefolyt közel két évtized alatt *milyen jellegű változásokon ment már eddig keresztül és szomszédaink jogegységesítő törekvései nyomán milyen további változások előtt áll idegenbe szakadt jogterületeink magánjoga.*

2. A világháborút követő területváltozások során hat országhoz: *Ausztriához, Csehszlovákiához, Jugoszláviához, Lengyelországhoz, Olaszországhoz és Romániához* csatoltak magyar területeket. A mindennapi beszédben használatos, de elvileg helytelen és nem szabatos „*utódállamok*” meghatározást az alábbiakban szükségből, rövidség okából e hat ország összefoglaló megjelölésére alkalmazom.

A korábbi magyar jogszabályok ideiglenesen valamennyi elcsatolt területen hatályban maradtak, még pedig nemcsak hallgatólagosan, hanem mindegyik utódállamban erről szóló külön jogszabályok útján kifejezetten is.

Az egyes országokban nem azonos az a határnap, amelyen túl keletkezett magyar jogszabályok hatálya az egyes elcsatolt területekre már nem terjedt ki. E határnap általában 1918. októbere és decembere között mozog. Az utolsó magyar jogszabály, amelynek hatálya még valamennyi elcsatolt területre kiterjedt, az ingatlanokra vonatkozó magánjogi szabályok kiegészítéséről szóló 1918. október 15-én hatályba lépett 4420/1918. M. E. sz. rendelet volt.

A magyar jogszabályok hatálybantartásának természetes következménye volt az, hogy bár valamennyi országnak a magyar jogszabályok hatályát ideiglenesen fenntartó rendelkezése kifejezetten csak a törvényeket és a rendeleteket tartotta érvényben, ezekkel együtt a magyar szokásjog is hatályban maradt. Ugyanez áll a magyar bírói gyakorlatra is, amelynek

³ Rv. III. 1491/28. szám. Csehszlovák Jog, 1929. 22. szám 160. lap.

elvi tételeit a magyar jogszabályok szerint ítélő bíróságok átvették és a volt magyar területek bírói gyakorlatát a korábbi magyar gyakorlatnak — különösen kezdetben — betűről-betűre való követésével fejlesztették tovább. Az újabb időkben viszont a különböző elcsatolt területek bírói gyakorlata már egyes olyan kérdésekben is elhajlást mutat a korábbi magyar judikaturától, amelyekben az ítélkezés a még hatályos magyar jogszabályok alapján történik. Különösen sok ilyen elhajlást tüntet fel a csehszlovák legfelsőbb közigazgatási bíróság gyakorlata.

3. Az ideiglenesen hatályban tartott magyar jogrendszer módosulásainak vizsgálatához legcélszerűbb a hat utódállamot két hármass csoportra osztani. Ez önként kínálkozó csoportosítás, természetszerű folyománya annak, hogy *a magyar jog sorsa egyrészről az Ausztriához, Lengyelországhoz és Olaszországhoz, másrészről pedig a Csehszlovákiához, Jugoszláviához és Romániához csatolt magyar területeken szinte teljesen azonos.*

Az első csoportba eső területeknek e helyütt csupán mai jogállapotára utalok, erre is csak vázlatosan.

a) *Az Ausztriához csatolt magyar területeken*, az ú. n. Burgenlandban az osztrák szövetségi kormány a korábbi (magyar) magánjog helyébe 1922. június 15-én az *Ausztriában hatályban lévő magánjogot* léptette.⁴ Az osztrák magánjog szabályainak Burgenlandra történt kiterjesztése alól egyedüli kivétel a magyar házassági jog, amelyről alább még lesz szó.

b) *Az árva- és szepesmegyei területeken*, amelyeknek Lengyelországhoz csatolása kérdésében a szövetséges és társult főhatalmak megbízásából 1920. július 28-án a nagykövetek párisi konferenciája határozott, a lengyel minisztertanácsnak 1922. október 25-én kihirdetett rendelete⁵ elvileg az *osztrák jogrendszert* léptette a magyar jog helyébe, még pedig abban a formájában, amelyben az az önálló lengyel állam alakulásakor, vagyis 1918 végén a krakói fellebbezési bíróság kerületében érvényben volt. Egyes magyar örökjogi s különösen házassági

⁴ 1922. május 29-én kelt rendelet, Szövetségi Törvénylap (az alábbiakban „SzTL.”) 315. szám, 1. §.

⁵ Lengyel Köztársaság Törvénytára, (az alábbiakban „LKT.”) 1922. évi 90. szám, 833. tétel; kelt 1922. szeptember 14-én, hatálybalépett 30 nappal a kihirdetés után.

sági jogi rendelkezések e szabály alól mégis kivétettek; ezek hatályban vannak még ma is. A magyar házassági jognak a Lengyelországhoz csatolt területeken még hatályos szabályai az egységes lengyel házassági törvény tervezetének életbelépéséig most már minden valószínűség szerint hatályban is maradnak.

c) *Az Olaszországhoz csatolt magyar területeken*, így elsősorban Fiumében a magyar magánjog, illetőleg az osztrák polgári törvénykönyv olasz átmeneti rendelkezésekkel módosított formában 1929. június 30-ig volt hatályban, a még ma is hatályos telekkönyvi rendtartás kivételével. Az Olaszországhoz csatolt magyar területek korábbi magánjogi szabályai helyébe az 1928. november 4-én kelt 2325. számú olasz dekrétum a vonatkozó *olasz jogszabályokat* léptette. Meg kell azonban jegyezni, hogy az olasz magánjogi szabályok egy kis részét már jóval korábban, 1923-ban kiterjesztették Fiumére.⁶

Elcsatolt területeink első csoportjában ezek szerint *általában megszűnt a korábbi magyar jog*, s annak helyébe az Ausztriához és Olaszországhoz csatolt területeken ezen országok egységes jogrendszere, a Lengyelországhoz csatolt területeken pedig az ország egy jelentős jogterületének joga került. Az említett területeken tehát a korábbi magyar jogintézményeknek ma már csupán egy-egy eleme őrzi a jogrendszeri közösséget az anyaországgal.

4. Az utódállamok második csoportjára áttérve, Csehszlovákia, Jugoszlávia és Románia jogegységesítő törekvéseinek, e törekvések okainak és eredményeinek számbavétele előtt ezen országok jogrendszereit kell megsejmelni.

A szóbanforgó országok egyikének sincsen egységes magánjoga: *Csehszlovákiában kétféle, Jugoszláviában és Romániában pedig hat-hat különféle magánjogi jogrendszer van hatályban.*

⁶ A háztulajdonnak emeletek szerinti megosztásáról szóló 1920. szeptember 1-én kelt 1283. számú törvény, a nagykorúságról és a házassági hozzájárulásról szóló 1922. december 21-én kelt 1685. számú törvény és a polgári törvénykönyv bevezető szabályainak életbeléptetéséről szóló 1920. november 10-én kelt 1649. számú törvény voltak a jelentősebb olasz jogszabályok, melyek odacsatolt területeinken az 1923. április 22-én kelt 893. számú törvénnyel léptek hatályba.

a) *Csehszlovákia* két jogterülete az osztrák és a magyar. Az osztrák jogterületet a korábban Ausztriához tartozott úgynevezett történelmi országok, *Csehország, Morvaország és Szilézia* alkotják; ezek joga terjesztetett ki a korábban a német birodalomhoz tartozott *hultschini kerületre* is, mely tehát szintén osztrák jogterület. A magyar jogterületet a volt magyar területek, *Szlovákia és Kárpátoroszország* alkotják.

b) *Jugoszlávia* hat jogterülete közül *Ószerbiában és Montenegróban* régi szerb, illetőleg szerb eredetű jog van hatályban. *Horvát-Szlavonországban, Dalmáciában és Szlovéniában*, valamint egyes a *Murán túli területeken* (mely utóbbiak korábban magyar jogterületet alkottak) kétféle osztrák jog hatályos; míg Horvát-Szlavonországban az osztrák polgári törvénykönyvnek 1852. óta megjelent novellái nincsenek hatályban, addig Dalmáciában és Szlovéniában hatályosak mindazon novellák is, amelyek 1918 novemberét megelőzőleg keletkeztek. *Bosznia-Hercegovinában* régi török jogszabályok, az izlám egyes rendelkezései és ószláv eredetű, magyar, olasz és török jog hatása alatt módosult szokásjog mellett kisegítő jogforrásként az osztrák polgári törvénykönyv, a volt *katonai határőrvidékeken* ismét az osztrák polgári törvénykönyv a magyar törvények által 1873 óta eszközölt módosításokkal, végül az egykori Vajdaság területén, *Bánátban, Bácskában és Baranyában* magyar jog van hatályban.

c) *Románia* hatféle magánjogi rendszere az ország különböző jogterületein úgy helyeződik el, hogy az *ókirályság* területén a Code Napoleon alapján készült román polgári törvénykönyv (1865) hatályos. *Dobrudzsában és a Quadrilaterben* általában szintén az ókirálysági jog van ugyan hatályban, de jelentős eltérések vannak a muzulmánok joga tekintetében. *Besszarábiában* kezdetleges orosz törvények mellett a magánjog tekintetében nagyrészt *Harmenopulos* 1345-ből való Hexabiblosa volt hatályban, míg 1921 óta Besszarábia magánjoga már csak egyes pontokon tér el az ókirálysági jogtól. *Bukovinában* az osztrák polgári törvénykönyv, valamint ennek 1918. novemberéig keletkezett novellái és módosításai hatályosak. *Erdély* területén szintén az osztrák polgári törvénykönyv van hatályban a magyar törvények által 1867 óta eszközölt módosításokkal, míg végül a *bánáti, körösvidéki és máramarosi* te-

rületeken a magyar magánjognak 1918. október 18-át, (más álláspont szerint ugyanezen év december 1-ét) megelőzőleg keletkezett szabályai vannak hatályban.

A különböző jogterületeknek mindegyik országban vannak *közös magánjogi szabályai* is. Ugyanis az államalakulás, illetőleg az új területekkel való egyesülés óta keletkezett összes csehszlovák, jugoszláv és román jogszabályok — ha kifejezett ellenkező rendelkezést nem tartalmaznak, — egész Csehszlovákia, egész Jugoszlávia, illetőleg egész Románia területén, tehát az illető országnak valamennyi jogterületén hatályosak.

A jogszabályoknak e széttagoltsága a törvénykollíziók meggátlására szolgáló gazdag szabályozást tenne szükségessé, mert az egyes országok különböző jogterületein igen gyakoriak az interlokális jogösszeütközések. Ennek ellenére az utódállamok közül egyedül Lengyelországnak van a magánjogi jogalkalmazást szabályozó törvénye.⁷ A két jogterületű Csehszlovákiának, a hat jogterületű Jugoszláviának és Romániának ellenben mindeddig nincsen olyan törvénye, amely különböző jogterületeik jogszabályainak alkalmazását, a jogszabályok belső összeütközését szabályozná. A *jogalkalmazás* törvényi szabályozását mindhárom országban az érzésben igen vérszegény bírói gyakorlat pótolja.

A jogszabályok belső összeütközéséből származó nehézségeknek szemléltető példája a román bírói gyakorlatból vett következő eset: A törvényszék megállapította: 1. hogy az örökbefogadó atyának R. községben van illetősége, ahol az osztrák általános polgári törvénykönyv van érvényben; 2. hogy az örökbefogadási szerződést O.-ban kötötték, ahol a magyar magánjog van hatályban és 3. hogy az örökbefogadó atya az osztrák polgári törvénykönyv életkorra vonatkozó követelményének nem felel meg, mivel még nincsen 50 éves (a magyar jog ezt a korlátozást nem ismeri). Ennek alapján a törvényszék az örökbefogadási szerződés érvényességének megállapítására irányuló kereseti kérelmet elutasította. A fellebbezési bíróság helybenhagyta a törvényszék határozatát és az örökbefogadó atya fellebbezését azzal az indokolással utasította el, hogy az osztrák polgári törvénykönyv (4. és 34. §.-ai) ér-

⁷ 1926. augusztus 2-án kelt lengyel törvény; LKT. 1926. évi 101. szám, 508. tétel.

telmében a jogügyletekre való személyes képesség annak a helynek a törvényei szerint bírálendő el, amelynek a személy lakhelyénél fogva alá van vetve; a „*locus regit actum*“ szabálya a személyes képességekre nem nyer alkalmazást. A szóbanforgó esetben azt a kérdést kell eldönteni, hogy melyik törvény nyerjen alkalmazást akkor, amikor ugyanazon az országon belül és így ugyanazon állampolgárság mellett a szerződéskötés helyén és a személy lakóhelyén különböző törvények vannak hatályban. Ez az összeütközés ugyanazon az államon belül csak olyan módon oldható meg, hogy a jogügyletekre való személyes képesség tekintetében nem a szerződéskötési hely, hanem a lakhely joga irányadó.⁸ A román bíróságnak ez a határozata emlékeztet a magyar bírói gyakorlatnak arra az álláspontjára, amely az öröklési igények szempontjából a történelmi jogterületek egymáshoz való viszonyában — a nemzetközi magánjog állampolgársági elvétől eltérően — a lakóhely jogát tekinti irányadónak.⁹

5. A jogalkalmazás nehézségeinek láttán jogászai szempontból kénytelenek vagyunk elismerni az indokoltságát annak, hogy a több jogterületre tagolt államokban már az egyesülés, illetőleg önállósulás utáni legelső időkben a legerőteljesebb törekvés indult meg egységes jog alkotása, a különböző jogterületek jogszabályainak egységesítése iránt. A dolog természetéből folyik, hogy a jogegységre való intenzív törekvésnek legelsősorban még sem jogászai, hanem *politikai okok* a mozgatói, melyek mellett a jogalkalmazási nehézségek kiküszöbölésének érdeke csak másodrangú szempont.

A több jogterületre tagolt államokban a jogegységesítő törekvéseknek és ennek folyamányaként a kodifikációnak is általában két iránya van. Az egyik a *részleges jogegységesítés*: az ország különböző jogterületein érvényben lévő, ugyanazon kérdésre vonatkozó, de egymástól eltérő egyes jogszabályok egységesítése; míg a másik a *teljes jogegységesítés*: az egész jogrendszer vagy legalább is egy-egy teljes jogágazat egységes újjáalkotása által az egész országnak egy egységes jogterületté való egyesítése. A jogegységesítés a szóbanforgó országok-

⁸ Kolozsvári (cluji) fellebbezési bíróság, S. I. 2174/1926. szám, 1927. január 10.

⁹ A magyar kir. Kúria 561. számú elvi jelentőségű határozata.

ban mindkét irányban egyszerre, egymással párhuzamosan folyik.

6. *A részleges jogegységesítés* természetesen gyorsabban keresztülvihető és kevesebb megfontolást igénylő munka, mint az egész jogrendszer avagy egy-egy teljes jogágazat egy-ségesítése.

A részleges jogegységesítés legtöbbszörre vagy az ország valamennyi jogterületére vonatkozó új jogszabály útján történik (ilyen pl. az örökbefogadásról szóló csehszlovák,¹⁰ a vallásfelekezetekről szóló román törvény,¹¹) vagy pedig úgy, hogy az ország valamely jelentékeny jogterületén érvényben lévő jogszabály terjesztetik ki a többi jogterületekre is (ilyen pl. az erdészetről szóló 1910. évi román törvény, melynek hatályát 1923-ban¹² a Romániához csatolt magyar és osztrák területekre is kiterjesztették.)

A teljes jogegységesítésre irányuló törekvésekkel szemben a részleges jogegységesítés megnyilvánulásai többé-kevésbé szükségintézkedéseknek tekinthetők, amelyek kényszerítő körülmények hatása alatt jönnek létre. Ilyen körülmény lehet egyebek között az, hogy:

a) olyan kérdések szabályozásának szüksége merül fel, amelyeknek eddig egyik jogterületen sem volt törvényi szabályozása. Ilyen esetben az új jogszabály (hacsak ellenkezően nem rendelkezik) ezt a kérdést valamennyi jogterületre nézve egységesen szabályozza (erre példa az eltartás, nevelés vagy ellátás igénylésére jogosult személyek védelméről szóló csehszlovák,¹³ a gazdasági, ipari gépek és járművek hitelbe való eladásáról szóló román törvény¹⁴);

b) egyes jogszabályok annyira elavultak, vagy az egyes jogterületeknek ugyanazon kérdésre vonatkozó jogszabályai oly nagy mértékben térnek el egymástól, hogy azok megfelelő módosítása vagy összhangba hozatala egységes kódex meg-

¹⁰ 1928. március 28. A csehszlovák állam törvényeinek és rendeleteinek gyűjteménye (az alábbiakban „TRGY.”) 56. szám.

¹¹ Monitorul Oficial (az alábbiakban „Mon. Of.”) 1928. április 22-iki 89. szám.

¹² Mon. Of. 1923. június 17-iki 59. szám.

¹³ 1930. december 16. TRGY. 4. szám, ex 1931.

¹⁴ Mon. Of. 1929. augusztus 2-iki 169. szám.

alkotásáig a jogbiztonság érdekében el nem halasztható (erre példa az alapítványokról szóló jugoszláv törvény,¹⁵ a román anyakönyvi törvény¹⁶);

c) különböző jogterületeken érvényben lévő, ugyanazon kérdésre vonatkozó, de egymástól eltérő jogszabályok alaki rendelkezéseinek módosítása szükséges, az eljárás módjának, alakszerűségeinek és ezzel együtt az eljárásra hivatott hatóságoknak, szerveknek és intézményeknek egységesítése céljából (erre példa a gyámhatóság hatáskörének a rendes bíróságokra való átruházása Csehszlovákiában¹⁷ és Romániában¹⁸);

d) valamennyi jogterületre nézve egységes szabályozása szükséges olyan szakjogoknak vagy más kérdéseknek, amelyek valamely jogágazatra vonatkozó egységes törvénykönyv mellett is többnyire önálló törvényi szabályozás tárgyát képezik (erre példa a jugoszláv vadászati törvény,¹⁹ a román bányatörvény²⁰).

A részleges jogegységesítés most említett különböző módzataiból következik, hogy a magyar jog csehszlovák, jugoszláv és román hatályossági területein érvényes jognak mindhárom országban tulajdonképpen négy forrását különböztethetjük meg. Ezek a jogforrások a következők:

1. az 1918 októberét megelőzőleg keletkezett magyar jogszabályok (törvények, rendeletek, szokásjog és bírói gyakorlat);

2. az 1918 októberét megelőzőleg keletkezett, ideiglenesen hatálybantartott magyar jogszabályokat módosító csehszlovák, román, illetőleg jugoszláv törvények és rendeletek;

3. az eredetileg csak a csehszlovák ú. n. történelmi országok, Órománia, illetőleg a régi Szerbia területén érvényben volt, de utóbb az egész ország területére kiterjesztett jogszabályok;

4. az ország különböző területeinek egyesülése óta keletkezett csehszlovák, jugoszláv, illetőleg román jogszabályok, amelyek, mint már említettem, kifejezett ellenkező rendelkezés

¹⁵ 1930. július 11.

¹⁶ Mon. Of. 1928. február 25-iki 44. szám.

¹⁷ 1931. június 19. TRGy. 100. szám.

¹⁸ Mon. Of. 1925. április 14-iki 84. szám.

¹⁹ 1931. december 5.

²⁰ Mon. Of. 1929. március 28-iki 71. szám.

hiányában kötelező erővel bírnak az illető ország egész területén.

A részleges jogegységesítést általában a *rendkívül gyors törvényalkotás* jellemzi. A területegyesülések kimondása után Csehszlovákiában, Romániában és Jugoszláviában szinte nap-nap után jelentek meg újabb és újabb törvények és rendeletek, amelyek részben az átmeneti viszonyok szabályozását szolgálták, részben pedig az egyes jogterületeken hatályban lévő jogrendszerek legélesebb ütközőpontjait igyekeztek kiküszöbölni. Természetes, hogy az a törvényhozás, amely szédületes gyorsasággal volt kénytelen napról-napra újabb rendelkezéseket alkotni, nem végezhetett olyan körültekintő munkát, hogy rendelkezései között ellentét ne mutatkozzék. Ezeknek a törvényeknek alapvető hibájuk volt az, hogy azokat olyan akadémikus emberek készítették, akik a törvények megszerkesztésénél sem a különböző jogrendszereket, amelyekbe az új törvényeknek beilleszkedniök kellett, s amelyeket sokszor nem is ismertek, sem pedig a gyakorlati élet követelményeit nem vették figyelembe, ami azzal a következménnyel járt, hogy az így készült új törvényeket alig lehetett alkalmazni. A jogszabályok egységesítése és a gyors törvényalkotás hibáinak kiküszöbölése céljából létesítették Csehszlovákiában (már 1919-ben) az *unifikációs minisztériumot*, Romániában pedig (1925-ben) a *törvényhozó tanácsot*. Ezek feladata tulajdonképpen kettős: tanácsot adnak az egyes törvények megalkotásánál, azoknak a különböző jogrendszerekkel való összeegyeztetésénél és előkészítik a jogrendszer újjáalakítását, vagyis a teljes jogegységesítést.

A részleges jogegységesítés a dolog természeténél fogva mindig fokozatosan végbemenő folyamat, melynek eredményei mozaikszerűen helyezkednek el az egyes jogterületeken, át-meg átszöve az ezeken hatályos korábbi jogrendszereket olyan szabályokkal, amelyek valamennyi jogterületen egyformán hatályosak. Természetesen, hacsak nem olyan kérdésnek az új, egységes szabályozásáról van szó, amely korábban a különböző jogterületeken szabályozva még egyáltalában nem volt, *a részleges jogegységesítés az egyes jogterületeken minden esetben a vonatkozó összes korábbi jogszabályok hatályon kívül helyezésével kapcsolatos*. Arra a kérdésre, hogy Csehszlovákiában, Jugoszláviában vagy Romániában egy-egy jogegységesítő ren-

delkezés nyomán a különböző jogterületeknek mely korábbi jogszabályai vesztik hatályukat, a konkrét esetben többnyire nagyon nehéz szabatos választ adni. Ennek az az oka, hogy az új törvények és rendeletek a legritkább esetben jelölik meg kifejezetten azokat a korábbi jogszabályokat, amelyeket hatályon kívül helyeznek, hanem legtöbbször csak azt az általános rendelkezést tartalmazzák, hogy az új jogszabállyal elentétes összes korábbi szabályok hatályukat veszítik. E rendelkezés mellett természetesen nehéz, sőt sok esetben teljességgel lehetetlen pontosan meghatározni az egyes jogterületeknek mindazon korábbi rendelkezéseit, amelyeket egy-egy új jogszabály hatályon kívül helyezett. Ha az új jogszabály nem a korábbiak hatályvesztését, hanem csak azok módosítását rendeli, akkor ez a nehézség elesik, mert ilyen esetekben az új jogszabály a dolog természeténél fogva mindig kifejezetten megjelöli, hogy milyen jogterület mely jogszabályát, annak melyik részét módosítja.

A részleges jogegységesítésnek csaknem minden egyes megnyilvánulása előbbreviszi a korábbi jogszabályoknak azt a hatályvesztési folyamatát, amely Csehszlovákia, Jugoszlávia és Románia különböző jogterületein és így az ezekhez csatolt magyar területeken is már 1918 őszén megindult. A jogszabályoknak ez a hatályvesztési folyamata természetesen nem korlátozódik csupán a magánjog területére, hanem többé-kevésbé érinti az elcsatolt magyar területek jogrendszerének valamennyi ágazatát.

A részleges jogegységesítés említett szabályai egyformán állnak mindhárom azonos sorsú jogterületre. Tévedés volna azt hinni, hogy ezek kigondolt, mesterkélt szabályok. Mindezek a részleges jogegységesítésnek mindhárom országbeli rengeteg apró mozaikdarabjából, ezek sokszori ismétlődéséből, azonos-ságaiból és különbözőségeiből voltak leszüremkedők, vagyis a részleges jogegységesítés elméleti jellegű rendszere annak gyakorlati megnyilvánulásából alakult ki.

Az említett elvi tételek alapját tevő részletek százainak: az utódállamok jogalkotásának és bírói gyakorlatának összegyűjtését és megismerését az újabb időkben már törvény- és rendelettárak, jogi szaklapok, tehát már rendszeresnek nevezhető források könnyítik meg. Az 1918 utáni első évek jogalko-

tási anyagát ezzel szemben valósággal *fel kellett kutatni*. Megfelelő jogszabálygyűjtemények, tan- és kézikönyvek teljes hiányában, a jogirodalom nagyfokú terméketlensége mellett számtalan esetben magánosok szórványos jogszabálykiadásai-ból, napilapokból, intézmények jelentéseiből, sőt nem egyszer személyes információkból kellett, természetesen mindenkor szigorú kritikával, megállapítani azt, hogy az elcsatolt területeken mi hatályos és mi módosult jogunkból. A nehézségeket csak fokozta, a különösen az első években mértéktelenül tomboló jogalkotási szenvedély, amelynek talán legjobban szemléltető példája, hogy egyedül a csehszlovák törvénytárban az első 12 esztendő alatt közel négyszázas évi átlagnak megfelelő 4500 törvényt és rendeletet hirdettek ki.

7. Az anyag terjedelménél fogva ehelyütt még vázlatosan sem tárgyalható, hogy a részleges jogegységesítés a magyar magánjogot az egyes utódállamokban a lefolyt közel két évtized alatt mely részeiben alakította át. Kitűzött célunkhoz azonban erre nincs is szükség, mert a részleges jogegységesítés irányelveinek gyakorlati megnyilvánulásai már a magánjog egyetlen fejezetéből vett szemelvényeken is jól megfigyelhetők. Erre a megfigyelésre különösen alkalmas a házassági jog, mely — az itt részletesebben nem tárgyalt utódállamok tekintetében is — az elcsatolt területek jogváltozásainak egyik legváltozatosabb és a módosításokra legjellemzőbb fejezete. Ez a fejezet főként azért tanulságos, mert *a magyar házassági jog* szabályai, így elsősorban a magyar házassági törvény, mely nemrégiben ünnepelte hatálybalépésének négyévtizedes fordulóját, *hatfelé csatolt jogterületeink közül ötön továbbra is hatályban van, úgy azonban, hogy a vonatkozó magyar jogszabályok ezen az öt területen ötféleképpen módosultak*.

a) Az *Ausztriához csatolt Burgenlandban*, mint már említettem, 1922-ben a magyar magánjog helyét, a házassági jogszabályok kivételével, az osztrák magánjog szabályai foglalták el.

A burgenlandi országgyűlés²¹ ugyanis az osztrák házassági jog szabályainak az Ausztriához csatolt magyar terüle-

²¹ 1922. október 12-én, V. ö. az 1922. december 19-én kelt igazságügyminiszteri rendeletet (SzTL. 913. szám).

tekre való kiterjesztése helyett a magyar anyagi és alaki házassági jog hatálybantartását határozta el.

A hatálybantartott magyar jogszabályok bizonyos, túlnyomórészt alaki, eljárásjogi jellegű módosításaira azonban szükség volt, hogy a magyar házasságjogi rendelkezések és az osztrák közigazgatási szervezet összhangja biztosítva legyen. A vonatkozó magyar jogszabályokat a szövetségi igazságügy-minisztérium 1922-ben kiadott 12 szakaszból álló rendelete²² tartalmazza, melyet a magyar házassági törvény *burgenlandi novellájának* nevezhetünk.

E novellának talán az a legérdekesebb rendelkezése, hogy a magyar házassági törvény nem alkalmazható arra nézve, aki 1921. augusztus 29-e után másképp, mint születés, leszármazás útján szerezte meg a burgenlandi illetőséget. Ez a szabály annak a megakadályozását célozza, hogy más illetőségű osztrák állampolgárok a burgenlandi illetőség megszerzésével a magyar házassági törvény nyújtotta előnyöket felhasználhassák, vagyis a többi osztrák szövetséges tartományok polgárainak katolikus házassága a burgenlandi országos polgárság (Landesbürgerschaft) megszerzésével sem válik felbonthatóvá.

A novella Burgenlandban változatlanul fenntartotta a kötelező polgári házasság intézményét. A magyar házassági törvény tehát Ausztriában megőrizte alapkarakterét, egészen 1934-ig,²³ amikor is a kötelező polgári házasság helyébe a *fakultatív polgári házasság* intézménye került; ezzel a változtatással és a novella által eszközölt módosításokkal azonban házassági jogunk az Ausztriához csatolt magyar területeken továbbra is hatályos.

b) A csehszlovák törvényhozás egyik legkorábbi alkotása az 1919-ből származó *csehszlovák házasságjogi novella*,²⁴ mely

²² 1922. május 29-én kelt rendelet (SzTL. 316. szám). Az ezen rendeletben foglalt módosító rendelkezések csak átmeneti jellegűek voltak, arra az időre számva, amíg a magyar házasságjogi rendelkezések helyébe az osztrák jogszabályok fognak lépni. Mivel azonban a burgenlandi országgyűlés fennebb említett határozata a vonatkozó magyar jogszabályokat véglegesen hatályban tartotta, a módosítások is véglegesen hatályban maradtak.

²³ 1934. május 4-én kelt szövetségi törvény (SzTL. 6. szám) és 1934. május 7-én kelt rendelet (SzTL. 7. szám).

²⁴ 1919. május 22-én kelt törvény (TRGy. 320. szám).

szinte kizárólag az osztrák polgári törvénykönyvben leli gyökereit, ha azzal szemben mélyreható változtatásokat tartalmaz is. A novella a házasság megkötése tekintetében választást enged ugyan a feleknek egyházi és polgári házasságkötés között, de megszünteti az összes egyházi és vallási alapon nyugvó házassági akadályokat; ellentétben az osztrák polgári törvénykönyvvel minden házasságot felbonthatónak tekint és valamennyi vallásfelekezetre nézve egyenlő házassági jogot állapít meg. A novella három kérdéscsoportról: a házasságkötés alakszerűségeiről, a házasság megszűnéséről és a házassági akadályokról intézkedik. Míg a Csehszlovákiához csatolt osztrák jogterületen a házasság megszűnésének szabályai is megváltoztak, addig *a magyar házassági jogot kizárólag a házasságkötés alakszerűségeire és a házassági akadályokra vonatkozó csehszlovák jogszabályok érintik*; egyebekben a volt magyar területeken továbbra is a magyar házassági törvény van hatályban.

A csehszlovák államalakulás idején a köztársaság különböző jogterületein más és más volt a házasságkötési jog rendszere. Kötelező polgári házasság csak a magyar területeken és a korábban Németországhoz tartozott hultschini járásban volt. Az állam egyéb területein, az osztrák jogterületeken elvileg egyházi házasságkötés s emellett kiegészítésül úgynevezett „szükségbeli polgári házasság“ és „pót polgári házasság“ volt rendszeresítve. A novella az 1919-ig érvényben volt egymástól eltérő házasságkötési rendszerek helyett a házasságkötési jog egységesítése céljából az állam egész területére nézve *a fakultatív polgári házasság* intézményét vezette be. Talán nem érdektelen felemlíteni, hogy a novella eredeti tervezete a kötelező polgári házasság bevezetését javasolta és csak miután a nemzetgyűlés e javaslatot visszautasította, terjesztett elő az igazságügyi választmány egy második tervezetét, amely szinte teljesen meg egyezett az elsővel, mégis azzal az eltéréssel, hogy a fakultatív polgári házasságot indítványozta. A nemzetgyűlés csekély változtatásokkal ezt a javaslatot fogadta el.

Magyar jog szerint a házasságnak nem érvényességi kelléke a kihirdetés, annak hiánya csak tiltó akadály. A cseh novellának a volt magyar területeken is hatályos szabálya értelmében *a kihirdetés érvényességi kellék lett*. Egyebekben azon-

ban a kihirdetésre, valamint a házasság megkötésére vonatkozó új szabályok nem mutatnak lényegesebb eltérést a magyar szabályozástól; legfőbb különbség a formaságok határidőinek általában a felével való megrövidítése.

A cseh novella az osztrák polgári törvénykönyv (76. §.) nyomán a volt magyar területekre nézve is lehetővé tette a házasságnak meghatalmazott útján való megkötését. Ámbár törvényünk a *matrimonium per procuratorem* intézményét nem ismeri, az mégsem teljesen idegen a magyar jogban, mert a világháború alatt, egészen 1923-ig²⁵ az ellenség hatalmában lévő hadifoglyok, túsok és internált személyek, valamint a hadszíntérhez közeleső kórházakban lévő beteg katonák igazságügyminiszteri engedéllyel meghatalmazott útján köthettek házasságot. Csehszlovákiában mind polgári, mind egyházi házasság köthető meghatalmazott útján. A meghatalmazás visszavonható; a visszavonás után megkötött házasság minden esetben érvénytelen, tekintet nélkül arra, hogy a házasságkötésnél közreműködő személyek a visszavonásról tudomással bírtak-e vagy sem.

Csehszlovákiában még 1918-ban *eltörölték a nemességet*, valamint az ebből származó összes jogokat.²⁶ Amennyiben ez a rendelkezés a magánjogra, különösen annak családjogi részére is alkalmazást nyerne, a házassági vagyoni jogban annyi-
ban idézne elő változást, hogy a szerzeményi közösség szempontjából a (volt) nemes házastársak a nem nemes házastársakkal egyazon tekintet alá esnének, vagyis közszerzői viszony állana fenn közöttük, ami tulajdonképpen közeledést jelentene a magyar jogfejlődésnek a közszerzeményi intézmény általánosítását célzó újabb irányához. A közszerzemény intézményének ilyen módosulása azonban nem következett be, mert a csehszlovák legfelsőbb bíróságnak, (egyébként a csehszlovák legfelsőbb közigazgatási bíróság újabb gyakorlatával²⁷ ellentétés) állandó gyakorlata²⁸ szerint a nemesi intézmény eltörléséről

²⁵ V. ö. a 3984/1916. M. E. és 925/1917. M. E. számú rendeleteket, valamint az 1922: XVII. t.-cikk 6. §-át.

²⁶ 1918. december 10-én kelt törvény (TRGy. 61. szám) 1. §.

²⁷ 1932. november 25-én hozott 1488/1932. számú határozat.

²⁸ Rv. IV. 258/29. számú határozat, Csehszlovák Jog, 1930. 6. szám 48. lap; Rv. IV. 4/30/2. számú határozat, Csehszlovák Jog, 1931. 14. szám 110. lap.

szóló törvénynek csakis közjogi jelentősége van, de semmiben sem érinti a magánjog rendi különbségeken alapuló szabályainak érvényét. A nemesség eltörléséről szóló törvény a nemességnek csupán közjogi kiváltságait szüntette meg; *a nemesi származással kapcsolatos oly jogosítványok azonban, amelyek az általános magánjogi szabályok alá esnek, a nemesség eltörlése ellenére változatlanul hatályban maradtak.* — Hasonló a helyzet a Romániához csatolt magyar területeken is. A román alkotmánytörvény nem ismer el semmiféle különbséget születés vagy társadalmi osztály tekintetében;²⁹ tilos mindennemű kiváltság, osztálymentesség és előjog, így tilosak a nemesi címek is. A nemesi intézmény eltörlése ellenére a nemesek házassági vagyoni jogi különállásának megszűnése a Romániához csatolt Erdélyen kívüli magyar területeken (Bánát, Körösvidék és Máramaros) sem következett be. A román alkotmánytörvény (137. §.) ugyanis kilátásba helyezte, hogy külön törvényekkel fogják megállapítani mindazokat a módosulásokat, amelyeket az alkotmánytörvény rendelkezései az egyes jogágazatokban maguk után vonnak. Minthogy azonban ilyen külön törvény mindeddig nem jelent meg, *a magánjog rendi különbségeken alapuló szabályai egyelőre a Romániához csatolt Erdélyen kívüli magyar területeken is hatályban vannak.* Erdélyben azért nem, mert az itt hatályos osztrák polgári törvénykönyv, ellentétben a magyar joggal, nem ismer törvényből folyó közszerzeményt.

c) Egyelőre hatályosak a magyar házassági jogszabályok a *Jugoszláviához* csatolt területeken is. A házasságjog egységesítéséről törvényjavaslat készült, amely Jugoszlávia egész területére nézve az egyházi házasságkötést nyilvánítja kötelezőnek. A polgári házasságkötés egymagában csak akkor jogérvényes, ha olyan okok forognak fenn, amelyek egyházi szempontból házassággátló akadálnak számítanak, a polgári jogban azonban nem képeznek ilyen akadályt. A házasság felbontása a jugoszláv javaslat szerint továbbra is a polgári törvényszék joga marad.

d) A *Lengyelországhoz* csatolt magyar területeken az osztrák házassági jog mellett számos módosulással ugyan, de

²⁹ Mon. Of. 1923. március 29-iki 282. szám, 10. §.

továbbra is hatályban maradtak a magyar házassági törvények.³⁰ Ez a *fakultatív polgári házasság* intézményesítését idézte elő, tehát a házasság megköthető akár az osztrák törvényeknek megfelelően egyházi, akár a magyar törvényeknek megfelelően polgári úton. E házasságokra nézve, a szerint, hogy a házasság magyar vagy osztrák jog szerint kötött, kizárólag vagy a magyar házassági törvény, vagy az osztrák általános polgári törvénykönyv rendelkezései nyernek alkalmazást, vagyis a házasságkötés formája határozza meg az irányadó jogszabályt. Aki egyházi házasságot köt, az osztrák házasságot köt, mely a házasuló felek vallása szerint különböző jogszabályok alá esik, s ha a felek katolikusok, felbonthatatlan. Aki viszont polgári házasságot köt, annak házassága a magyar törvény szabályai alá esik s a felek vallására való tekintet nélkül felbontható.

e) A *román* alkotmány (23. §.) szerint az anyakönyvi cselekményeknek mindig meg kell előzniök az egyházi áldást, ami a *kötelező polgári házasság* intézményesítését jelenti Románia valamennyi jogterületére nézve.

Az 1928. évi új román anyakönyvi törvény,³¹ amely a házasságkötés alaki kellékeit egész Romániára nézve egységesen szabályozta, több tekintetben módosította a Romániához csatolt magyar területeken továbbra is hatályos magyar házassági törvénynek a házasságkötés alakszerűségeire vonatkozó rendelkezéseit. Ez a törvény a házasságkötés alaki kellékeit részletesen szabályozza, de nincsenek benne rendelkezések a házasság érvénytelensége tekintetében az alaki kellékek figyelmen kívül hagyása esetére, e kérdésben tehát a különböző jogterületeken nem ugyanazon szabályok irányadók. Valamennyi jogterületen hatályos egységes szabályozás hiányában a Romániához csatolt magyar területeken a formai hiányok következményei tekintetében továbbra is a magyar házassági törvény vonatkozó rendelkezései alkalmazandók.

Érdekes házasságjogi rendelkezés van a román állam-

³⁰ 1922. szeptember 14-én kelt rendelet, LKT. 1922. évi 90. szám, 833. tétel.

³¹ Mon. Of. 1928. február 25-iki 44. szám.

polgársági törvényben:³² ha román nő idegen állampolgárral köt házasságot, idegen állampolgárrá csak akkor válik, ha a férj államának törvényei szerint megszerzi annak állampolgárságát, vagy ha a házasság megkötése előtt vagy azzal egyidejűleg hiteles formában tett nyilatkozattal román állampolgárságát fenn nem tartotta.

A román királyságnak a román semmitőszék állandó gyakorlata szerint csak egyféle nemzetközi joga lehet és az egyesülés következtében *külön törvény nélkül is megszűntnek tekintendő a Romániához csatolt jogterületeknek minden nemzetközi jellegű jogszabálya*. A semmitőszék ezen elvi álláspontja következtében a magyar házassági törvénynek a külföldön kötött házasságokról és a külföldiek házasságáról szóló fejezete helyébe anélkül, hogy erre kifejezett törvényi intézkedés volna, a román anyakönyvi törvény vonatkozó rendelkezései léptek.

A magyar házassági jognak az idegenbe szakadt jogterületeken bekövetkezett legfőbb módosulásaiból vett mindezen szemelvények a korábbi jogrendszerbe jól-rosszul beilleszkedő mozaikdarabjai a részleges jogegységesítésnek és szemléltető példái annak, hogy az a gyakorlatban miként érvényesül.

8. Az érdekelt országokban nagyjából csak szükségmegoldásnak tekintett részleges jogegységesítéssel szemben a főtörekvés Csehszlovákiában, Jugoszláviában és Romániában egyformán a *teljes jogegységesítésre*, vagyis az országnak az egész jogrendszer folyamatos újjáalkotása által egy egységes jogterületté való egyesítésre irányul.

a) *Csehszlovákia*. A cseh igazságügyminisztérium már 1919-ben elkészítette a történelmi országokban érvényes osztrák polgári törvénykönyv csehnyelvű fordítását, amelynek keretébe az újabb, eddig az általános polgári törvénykönyv mellett álló törvények is belefoglaltattak. Ez a fordítás azonban nem került a nemzetgyűlés elé, mert szakkörök az általános polgári törvénykönyv behatóbb felülvizsgálását javasolták. Mivel teljesen új kodifikációra az időpont nem látszott alkalmasnak, 1920-ban elhatározták az *osztrák polgári törvénykönyv revízióját*. E revízió irányelve az volt, hogy a revízió

³² Mon. Of. 1924. február 24-iki 41. szám, 38. §. V. ö. az állampolgárságról szóló 1927 augusztus 10-iki francia törvény (Journ. off. 14. aout 1927.) 8. §. 2. bekezdését.

alapját képező általános polgári törvénykönyv és ennek rendelkezései lehetőleg érintetlenül maradjanak; az általános polgári törvénykönyvvel összefüggő törvények a törvénykönyvbe beolvasztassanak; a régi és a modern idők követelményeinek meg nem felelő rendelkezések pedig mellőztessenek, illetőleg újak által pótoltsanak, s a revízió ne lépje túl a legszükségesebb kiigazítások határát. Erre a munkára az igazságügyi és unifikációs minisztériumok képviselőiből, egyetemi tanárokból és bírákból álló bizottság nyert megbízást. A bizottság öt albizottságra oszlott, amelyek feladatukat 1920. decemberében kezdték meg és 1923-ban fejezték be. Az egyes albizottságok elaborátumai successive 1923-ban és 1924-ben jelentek meg, az igazságügyminisztérium kiadásában.

Azt a körülményt, hogy a csehszlovák kodifikáció miért éppen az osztrák jogrendszert vette alapul, különös módon indokolta meg *Sedlaček* Jaromír cseh egyetemi tanár a „Société de Législation Comparée” 1925. február 28-iki ülésén „La codification du droit civil en Tchécoslovaquie” címen tartott előadásában.³³ „Míg a csehszlovák köztársaság alkotmánya egészen a modern demokratikus eszmékre van alapítva, addig Szlovákiában az alkalmazott magánjog a nemesek és nem nemesek közötti különbségen alapul” — mondotta egyebek között előadásában. *Sedlaček* ezzel a megállapítással tudományos tárgylagosságot nélkülöző megvilágításba helyezte a magyar magánjogot, melynek valóban van egy-két olyan gyakorlati intézménye, amelyek még bizonyos rendi maradványokat őriznek; ezekből az intézményekből azonban egy hosszú történeti fejlődés eredményeként kialakult teljes jogrendszerre általános következtetést vonni, szabályt felállítani nem lehet. Az osztrák jognak, a sok tekintetben elavult osztrák általános polgári törvénykönyvnek teljesen modernként való glorifikálása nem kevésbé ingatag tudományos felfogás, mint a magyar magánjogban fellelhető egyes rendi elemekből az egész magyar magánjogi rendszerre vont, idézett következtetés. A cseh professzornak tudományos részről *Menyhárth* Gáspár³⁴⁻³⁵ adta meg a fe-

³³ Bulletin de la Société de Législation Comparée, 54. kötet, Páris, 1925. 141—150. l.

³⁴ V. ö. az országgyűlés felsőházának 1930. június 23-iki 81. ülésén

leletet, aki Tervezeteinek alapján rámutatott a magyar jogfejlődésnek a közszerzemény kapcsán fennebb már említett nem is új irányára, amelynek éppen az a legfőbb törekvése, hogy a mai magánjogi forgalomban már jelentőségét veszített rendi megkülönböztetés jogunkból, s így elsősorban a házassági vagyongjóból is kiküszöböltessék és a közszerzemény intézménye különbség nélkül mindenkre kiterjesztessék. Az említett cseh érveléssel szemben talán nem érdektelen a csehszlovák legfelsőbb bíróságnak a közszerzemény kérdésében követett már említett gyakorlatára is utalni.

Annak, hogy Csehszlovákiában a kodifikáció alapjává az osztrák polgári törvénykönyvet tették, nem a magyar jog rendi maradványaiban, hanem *kényelmi szempontokban* kerekendő az oka. A kodifikacionális körök érthető módon jobban vonzódtak egy, az ország jelentős részében amúgyis hatályban lévő, bár sok tekintetben idejét múlt egységes törvénykönyvhöz, mint akár a teljesen új kodifikációhoz, akár pedig a magyar magánjoghoz, amely részben szokásjogi jellegénél fogva nehezebben tekinthető át, s amelynek nyelve is kevésbé ismert volt a kodifikátorok előtt, mint az osztrák jogrendszeré.

A kényelmi szempontokra utalnak a kodifikacionális munkálatok irányelvei is, amelyek az osztrák jog szabályaihoz való legszigorúbb ragaszkodását írják elő; de világosan igazolja ezeket a szempontokat a részleges jogegységesítés is, amelynek során a cseh törvényhozás még ott is előnyben részesítette az osztrák eredetű jogot, ahol egészen modern magyar jogszabályok állottak rendelkezésre.

A csehszlovák kodifikációnak sok éven keresztül követett ezen alapelvével szemben újabban örvendetes fordulat észlelhető. Az egységes csehszlovák büntető-perrendtartás tervezete már sokat átvett a magyar bünvádi eljárási jogból, most pedig, amikor a jövedéki büntetőjog egységesítéséről tárgyalnak, komoly hang hallatszik a vonatkozó magyar jogelvek alapulvétele érdekében. A csehszlovák kodifikáció irányának ez

tartott beszédét. (Az 1927. január 25-ére hirdetett Országgyűlés felsőházának naplója, V. kötet, Bpest, 1930.)

³⁵ Újabban *Nizsalovszky* Endre is foglalkozott *Sedlaček* megállapításaival: Zeitschrift der Akademie für Deutsches Recht, 1935. Ausland-Sonderheft, 66. lap.

a változása úgy jellemezhető, hogy *az idő a szlovenszkói jog, vagyis a magyar jog mellett harcol.*

A csehszlovák magánjogi kodifikáció utóbb a *felülvizsgálat* stádiumába került, melynek feladata volt az egyes albizottságok résztervezeteinek összhangba hozása és az új törvénykönyv egységes szövegének megállapítása. A superrevíziós bizottság (1931. novemberi kelettel) 1932 elején tette közzé munkásságának eredményét. A tervezet szövege 306 oldal, az egyidejűleg közzétett indokolásé 390. Minthogy az egyetemi tanárokból és miniszteriális tisztviselőkből álló superrevíziós bizottság munkásságához az igazságügyminisztériumtól teljesen szabad kezet kapott, csehszlovák szakkörök véleménye szerint a tervezetet nem lehet a minisztérium hivatalos javaslatának tekinteni. *A felülvizsgált tervezet közzététele óta Csehszlovákiában a magánjogi kodifikáció terén lényegesebb lépés nem történt;* így pl. a szlovenszkói magánjogi kodifikációs bizottság évek óta ülést sem tartott. Az unifikációs miniszter az utóbbi években minden költségvetés tárgyalása során azt a kijelentést teszi, hogy a polgári törvénykönyv tervezetét az előmunkálatok kellő előrehaladása folytán rövidesen a törvényhozás elé lehet terjeszteni. Ugyanezt mondotta az 1935. májusában Pozsonyban tartott I. Ügyvédkongresszuson a csehszlovák igazságügy-miniszter is. 1935. novembere óta egyébiránt az igazságügy-minisztérium kebelében is működik egy újabb superrevíziós bizottság, melynek feladata a javaslat miniszterközi tárgyalásának eredményeit feldolgozni. E bizottság munkásságát is azzal a reménnyel nyitotta meg az igazságügyminiszter, hogy a javaslat mielőbb a nemzetgyűlés elé kerülhet. A helyzetet jól ismerő szakkörök nézete azonban az, hogy *az egységes csehszlovák magánjogi kodifikáció még évekig eltarthat.*

b) *Jugoszlávia.* A magánjog egységesítése folyamatban van már Jugoszláviában is. Az általános polgári törvénykönyv megalkotására kiküldött bizottság munkáját az elmúlt évben fejezte be. A törvénytervezetet, amely nagyban-egészében az osztrák polgári törvénykönyvre és annak novelláira támaszkodik, az egyetemeknek, a felsőbbíróságoknak, testületeknek és hasonlóknak adták ki véleményezés céljából. Ámbár az utóbbi időben a magánjog közeli egységesítéséről Jugoszlávia hivatalos köreiben is sok szó esik, mértékadó jugoszláv vélemény

szerint *a jugoszláv magánjogi törvénykönyv életbeléptetésére belátható időn belül nem kerül sor.*

c) *Románia.* A román királyság különböző jogterületein érvényben lévő hatféle magánjogi rendszer egységesítésének szükségessége már az új területek bekebelezése utáni első időkből nyilvánvalóvá vált. Az egész román jogrendszer újjáalkotását és egységesítését voltaképpen már a román alkotmánytörvény elrendelte 1923 elején. Az alkotmánytörvény³⁶ értelmében a román állam különböző részeiben érvényes összes törvényeket felülvizsgálat alá kell venni, hogy azok a román alkotmánnyal összhangba hozassanak és így biztosítsák a törvénykezés egysége. A jogegységesítési munkálatokra az alkotmánytörvénnyel életrehívott törvényhozó tanács nyert megbízást.

Autentikus forrás³⁷ szerint a törvényhozó tanácsnak a román magánjogi törvénykönyv tervezetének megalkotásánál a lehetőséghez képest a Code Napoleonhoz kellett ragaszkodnia. Másrészről azonban a törvényhozó tanácsnak figyelembe kellett vennie azt, hogy a Napoleon által alkotott írott jog egy évszázad alatt későbbi törvények és főként a bírói gyakorlat révén alaposan megváltozott. A Code-ban nagyon sok olyan cikk van, amelynek szószerinti szövege a bírói gyakorlat által neki tulajdonított tartalmat nem fedi. Nem lehetett mellőzni azokat a jogintézményeket sem, amelyek a Code Napoleonnak idegenek, de az új országrészekben mély gyökeret vertek. Így első sorban az osztrák és magyar jogterületeken már sok évtizeddel ezelőtt bevezetett telekkönyvi rendszert nemcsak fenn kellett tartani, hanem állást kellett foglalni annak az ókirályságba való bevezetése mellett is. A törvényhozó tanácsnak mérlegelnie kellett azt is, hogy a Code Napoleon a nő jogállása és a kiskorúak védelme tekintetében meglehetősen hiányos, míg ezzel szemben az új országrészekben érvényes jog erőszben következetes és célszerű rendelkezéseket tartalmaz. Ha még meggondoljuk, — mondja az autentikus forrás, — hogy a Code Napoleon házassági vagyoni jogát már a Code-nak Romániában történt recepciója (1865) alkalmával mellőzték, érthető lesz, hogy az új polgári törvénykönyvet ha a Code Napoleon szel-

³⁶ Mon. Of. 1923. március 29-iki 282. szám, 137. §. 1. bek.

³⁷ V. ö. Stefan *Laday*, Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht, 1932. 5. füzet, 741—753. lap.

lemében is, azonban mégis teljesen újonnan kellett kidolgozni. Ezek a szempontok akadályozták meg annak a Romániában újra meg újra felmerülő gondolatnak a megvalósítását, hogy az okiráltságban érvényben lévő Code Napoleont az egész országban életbeléptessék. Az ilyen irányú utolsó kísérlet *Hamangiu* igazságügyminiszter tervezete volt, amely ezt a rendkívül nehéz kérdést néhány törvényszakasszal szándékozott megoldani.

C. *Hamangiu* igazságügyminiszter 1932. január 1-én az egész ország területén a román okiráltsági (regati) polgári-, kereskedelmi- és büntetőtörvénykönyveket kívánta életbeléptetni. Ezzel egyidejűleg hatályukat veszítették volna a különböző román jogterületeken (így tehát a Romániához csatolt magyar területeken is) érvényes mindazon törvények, amelyek életbeléptetett román törvények által tárgyalt kérdésekre vonatkoznak. Említésreméltó, hogy egyes magyar jogszabályokat, így a nők teljeskorúságára, a házassági jogra, a gyámságra, a telekkönyvre és a hitvestársi öröklésre vonatkozó rendelkezéseket, valamint egyes büntető jogszabályokat, különösen a fiatalkorúak bíróságáról és a becsület védelméről szóló törvényeket ideiglenesen, az összes román törvények felülvizsgálatáig, még a *Hamangiu*-féle tervezet is hatályban tartotta. *Hamangiu*-nak ez az egységesítő tervezete, különösen a Romániához csatolt területek jogásztestületeinél, heves ellenzésre talált és a román jogegységesítés kérdésének így módon való megoldása meg is hiúsult.³⁸

Az új román magánjogi törvénykönyv tervezete az említett alapelvek szerint az öröklési jog kivételével már teljesen elkészült ugyan, de eddig annak csupán két részét tették közzé.

A kódex *első* részét, amely általános szabályokon és átmeneti rendelkezéseken felül a *nemzetközi magánjogot, valamint a személyi és családi jogot tartalmazza*, a törvényhozó tanács 1932-ben tette közzé. A tervezet terjedelmes átmeneti rendelkezései a magánjog egész területét felölelik, aminek az a célja, hogy ez a rész önállóan is életbeléptethető és erre az esetre az új rendelkezéseknek a különböző román jogterületek többféle dologi, kötelmi és öröklési jogi rendszerével való össz-

³⁸ V. ö. „Consum“ közgazdasági szaklap (Kolozsvár-Cluj) 1931. augusztus 16-iki 33. szám.

hangja biztosítva legyen. Az első rész tervezetének felülvizsgálatára a parlament saját tagjaiból, semmitőszéki bírákból, jogtanárokból, valamint a törvényhozó tanács néhány tagjából álló vegyes bizottságot küldött ki, amely a tervezetet még az 1932/33. év folyamán letárgyalta ugyan, munkálata azonban az időközi politikai változások folytán nem került vissza a parlament elé.

A román kódex másik közzétett része a *kötelmi jog*, melyet az igazságügyminisztérium 1930-ban terjesztett be a parlamentnek. Ez a rész eredetileg francia és olasz jogtudósokból álló közös bizottságnak a romániai viszonyokhoz idomított munkája volt, melyet utóbb a törvényhozó tanács átdolgozott és az elmúlt évben tett közzé.

1935 októberében a tervezetnek eddig közzétett részei egy újabb, immár harmadik, parlamenti tagokból és szakemberekből álló *vegyes bizottság* elé kerültek. Ez a bizottság először a kódex általános részét, majd a kötelmi jogot tárgyalja és valószínűleg csak azután kerül sor a személyi és családi jog felülvizsgálatára. A román igazságügyi kormányzat reméli, hogy — ha addig kormányváltás nem lesz — a most folyó országgyűlési sessió során ezeket a részeket meg is szavazzák. *A román tervezet többi részének közzététele, ezek parlamenti tárgyalásának és megszavazásának időpontja egyelőre teljesen bizonytalan.*

Amint látjuk, az elcsatolt területeinken ma még hatályos magyar magánjog teljes hatályvesztésével fenyegető jogegységesítés már úgy Csehszlovákiában, mint Jugoszláviában és Romániában is előkészületben, az előkészítésnek más-más stádiumában van; ennek ellenére a fennebbiekből megnyugvással állapíthatjuk meg, hogy *a szóbanforgó országok egységes magánjogi kodifikációja csak a távolabbi jövő kérdése.*³⁹

9. A részleges jogegységesítésről elmondottak körvonalazzák azt, hogy milyen jellegű változásokon ment keresztül

³⁹ Az 1—8. pontokban foglaltakra nézve v. ö. szerző következő munkáit: A magyar magánjog módosulásai Csehszlovákiában. Bpest, 1931. — A magyar jog sorsa az Ausztriához és Lengyelországhoz csatolt területeken. Bpest, 1932. — A magyar magánjog módosulásai Romániában. Bpest, 1934. — A magyar jog sorsa a Jugoszláviához csatolt területeken. Bpest, 1934.

eddig a magyar magánjog elcsatolt területeinken; a teljes jogegységesítés adatai pedig jelzik, hogy minő változások veszélyeztetik azt a jövőben.

A magyar jog sorsának, a jogegységesítő folyamat előrehaladásának szemmelkövetése az elszakított részeken reánk nézve elsőrendű fontosságú jogász feladat. Fontos *nemzeti szempontból*, hogy tudjuk a trianoni határokon túl mi él még a mi jogunkból. Fontos *gyakorlati szempontból* sűrű szomszédi kapcsolatainknál fogva. De fontos *a hazai jogfejlődés szempontjából* is, hogy megítélhessük, jogrendszerünk mely pontjait tekintik odaát reformra szorulóknak és minő elhajlásokat tüntet fel az ottani bírói gyakorlat a mienkétől: ez nem egy kérdésben iránymutatás lehet törvényhozásunknak.

A jogváltozások nyilvántartásának azonban mindezeken felül legelsőrangú fontossága van elméleti *jogtudományi szempontból* is. Ez utóbbi jelentősen nem változtat még az sem, ha jobb reményeink ellenére a jogegységesítés szökőárja valamikor teljesen előnti idegenbe szakadt jogterületeinket.

Az összehasonlító jogtudománynak a szerencsétlen trianoni helyzet jogi tanulságaiból kialakult új szemlélete⁴⁰ határozza meg a tudományos értékét annak, hogy szomszédaink jogalkotását állandóan figyelemmel kísérjük. Ez az új szemlélet az egymástól távolfekvő, sokszor exotikus jogrendszerek intézményeinek gépies egymás mellé rakogatása helyett *a szomszédos jogrendszerek összefüggéseit* kutatja. Az előbbinek két nagy fogyatékosága van. Az egyik az, hogy a különböző életviszonyok között fogant jogintézmények nagyon gyakran teljesen idegenül és összemérhetetlenül állanak egymás mellett s így az összehasonlításnak nem egyszer csak kuriozitási értéke van. Még ennél is nagyobb baj a másik elkerülhetetlen fogyatékoság: a gépies összehasonlítás sohasem nyújt tapasztalati adatot arra nézve, hogy miképen válna be az életben valamely intézmény átvétele egy más jogrendszerből, milyen eredménnyel járna az áttérés egyik jogszabályról a másikra. Az a jogösszehasonlítás viszont, amely szomszédos jogrendszerek történelmi egymáshatását vizsgálja, mentes maradhat mindezen fogyatékoságoktól. Trianon következményeként a

⁴⁰ V. ö. Fürst László: Jogállam, 1934. 388. l., továbbá szerző: Wenzel Gusztáv. (Jogi Professzorok Emlékezete, Bpest, 1935. 65. l.)

szomszéd idegen jogok hatását nagyjából ugyanolyan életviszonyokon figyelhetjük meg, mint aminők a csonka ország társadalmi életében jellegzetesen felmerülnek, s levonhatjuk egyszersmind azokat a tanulságokat, amelyeket az áttérés mutat egyik jogrendszerről a másikra. Az összehasonlító jogtudománynak ehhez a tudományos és gyakorlati szempontból egyaránt értékes, életképes ágazatához az anyagot szomszédaink kodifikációs tevékenysége szolgáltatja, éppen ezért kell azt szorgosan figyelemmel kíséreni.

8

A M. KIR. FERENCZ JÓZSEF-TUDOMÁNYEGYETEM BARÁTAI
EGYESÜLETÉNEK JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI SZAKOSZTÁLYÁBAN
TARTOTT ELŐADÁSOK

1. *Dr. Túry Sándor Kornél:* Részvényjogunk reformjáról. 1 P
2. *Dr. Pap Róbert:* Az okirati kényszerről szóló törvényjavaslat. 1 P
3. *Dr. Menyhárh Gáspár:* A kötelesrész kielégítésének módjáról. 1 P
4. *Dr. Heller Erik:* A „Ne bis in idem“ elve a büntető törvénykezési jogban. 1 P
5. *Dr. Eisner Manó:* A súlyosbító és enyhítő körülmények és a büntetés kiszabása. 1 P
6. *Dr. Zehery Lajos:* A büntetőjogi perorvoslati rendszer reformja. 1 P
7. *Dr. Szivessy Lehel:* A magyar közigazgatás fejlődése és a reformtörekvések. 1 P
8. *Dr. Polner Ödön:* Választójogi törvényhozásunk. 1 P
9. *Dr. vitéz Surányi-Unger Tivadar:* Világgazdasági kibontakozás. 1 P
10. *Dr. Tonelli Sándor:* A kereskedelempolitika új útjai. 1 P
11. *Dr. Veress Gábor:* Új közlekedéspolitika felé... 1 P
12. *íjj. dr. Boér Elek:* Roosewelt kísérlete. 2 P
13. *Dr. Horváth Barna:* Jogelmélet és társadalomelmélet. 1 P
14. *Dr. Habermann Gusztáv:* Jogerő a perenkívüli eljárásban. 1-50 P
15. *Dr. Richter Béla:* A polgári jogszolgáltatás jövője. 2 P
16. *Dr. Varga István:* Népesedési problémák. 1 P
17. *Dr. Beck Salamon:* A többszemélyes magánjogi helyzet. 1 P
18. *Dr. Buza László:* A nemzetiszocialista Németország és a nemzetközi jog. 1 P
19. *Dr. Zöldy Miklós:* Vázlatok a nemzeti szocialista bűnvádi perjog köréből. 1 P
20. *Dr. Goltnér Dénes:* Bíraskodás a nemzetiszocialista Németországban. 2 P
21. *Dr. Szabó Mihály:* A nemzeti szocialista magánjog alapelvei. 1 P
22. *Dr. Csekey István:* A német vezéri állam. 1 P
23. *Dr. Szivessy Lehel:* A pénz értékállandósága. 1 P